

Васіль Старычонак

“ШМАТКРОП’Е ЗОРАК, ЗЕРНЯ І СЛЯДОЎ”: ТЫП МЕТАФАР ПА ВОНКАВЫМ ПАДАБЕНСТВЕ

Метафарычныя пераасэнсаванні па вонкавым падабенстве лічацца даволі рэгулярнымі, лёгка ўзнаўляльнымі і правільна зразумелымі ва ўмовах мінімальнага кантэкставага сітуацыі. Сферай-крыніцай такіх метафар з’яўляецца практычна бясконцы мір ва ўсіх яго выявах і праяўленнях, дзе носбіты мовы знаходзяць пэўныя асацыяцыі і падабенствы з практычна неабмежаванай колькасцю прадметаў і з’яў рэчаіснасці.

Даволі часта такое падабенства выразна выяўляецца ў дэфініцыях слоўнікавых артыкулаў, якія адсылаюць вытворны метафарычны ЛСВ да зыходнага ў выглядзе ўказанняў тыпу *нешта падобнае да...*, *«што-небудзь падобнае да...»*, *«усё тое, што нагадвае...»*, *«прадмет у выглядзе...»*, *«усё тое, што мае форму...»*. Параўн.: *каса* ‘тое, што нагадвае касу’ (*зялёныя косы бяроз, косы ніцай вярбы, жытнія косы, косы нівы, косы сцюдзёнай мяцеліцы, іскры сонечных кос*), *гузік* ‘тое, што нагадвае форму гузіка’ (*гузік гармоніка, гузікі каштанаў, гузікі вачэй, гузік носа*), *парасон* ‘тое, што нагадвае парасон’ (*чырвоны парасон ясеня, парасоны соснаў, зорны парасон, нябёс блакітных парасон, неба — чорны парасон*), *крышталі* ‘тое празрыста-чыстае, светлае, што нагадвае крышталі’ (*крышталі снегу, крышталі зорак, буйныя крышталі слёз*). Самі ж полісеманты з такімі дэфініцыямі пераўтвараюцца ў квантытатыўныя (гіпертрафіраваныя) структуры, ніжняя мяжа кампанентаў якіх з’яўляецца адкрытай, не мае канчатковай завершанасці.

Накіраванасць метафарычнай асацыятыўнасці па вонкавым падабенстве не носіць строгай рэгламентацыі, з’яўляецца даволі неаднастайнай, шматбаковай, бо адлюстроўвае шырокі і мнагастайны спектр падабенстваў прадметаў і з’яў аб’ектыўнай рэчаіснасці. У гэтым спектры могуць актуалізавацца самыя розныя прыметы вонкавага падабенства: акругласць, выпукласць, узгорыстасць, высачыня, даўжыня, востраканцовасць, спічастасць, развілістасць, чубатасць і мн. інш. Даволі шырокія сінанімічныя рады утвараюць метафары са значэннем частак цела чалавека: вочы → *вугалькі, зоркі, васількі, валошкі, пралескі, вішні, чарэшні, парэчкі, ягадкі*; ногі → *капыты, кастылі, качэргі, рэі*; галава → *бручка, дыня, бубен, кацялок, качан*; твар → *баклажан, бручка, фасад, шылда*. Прычым, апошнія характарызаваюцца яркай канататыўнай афарбоўкай, дзе на першы план вылучаецца ўзмацненне адмоўных, пагарджальных і зніжаных асацыяцыяў.

Аброць ‘тое, што падобна да аброці’. *Ды і якая сіла ўтрымае іх [валасы] у капронавай аброці, калі Святланіна галава, бы на шарнірах, круць-круць* (У. Мехаў).

Авіяцыя ‘чарада птушак у імклівым палёце’. *Дух захоплівае аж — авіяцый стрыжынай Найвышэйшы пілатаж* (Х. Гурыновіч).

Атара ‘тое, што нагадвае атару’. *У горы цягнуцца з далін атары туманоў* (Р. Барадулін). *Над галавой паўзуць атары хмар* (А. Бачыла).

Аўчына ‘тое, што нагадвае аўчыну’. *Папрысядалі, параспываліся ля дарогі хвойкі ў белых аўчынах снегу* (І. Капыловіч). *Сячэ калючы дождж, І неба — чорная аўчына* (М. Мятліцкі). *Па небе павольна плылі кашлатыя аўчыны хмар* (І. Шамякін).

Баклажан ‘твар’. *А дзядзечка! А мой ты паважны! Ды ты ў люстэрка Паглядзіся добра: Ці ж можна З гэткім сінім баклажанам У тэлевізар лезці Так харобра?!* (Н. Гілевіч).

Башлык ‘снежнае покрыва дрэва’. *Баішыкі адзелі ёлкі з снегу і стаяць сплючы* (П. Панчанка).

Берэт 1. ‘шапка грыба’. *Падасінавікаў у чырвоных берэтах Пад старою асінай знайшоў* (М. Танк). *Белая ножка [баравіка], барвовы берэт...* (А. Вялюгін); 2. ‘пладаносная частка сланечніку’. *Да восені — Прыкмеце! Сланечнік у берэце* (Г. Шмань); 3. ‘крона дрэва’. *Бярозка пахіліла зялёны свой берэт* (В. Гардзеі). *Берэт зялёны заламаўшы, клён каля яго [шляху] стаіць у каравуле* (В. Макарэвіч).

Бігудзі ‘тое, што нагадвае бігудзі’. *Гарэзліва вясна глядзіць Блакітнай млявай марай. Аблокаў белых бігудзі Надзіва ёй да твару* (С. Лапіцкая).

Бобрык ‘шчэць’. *Абвіслыя, тлустыя шчокі, маленькія вушы, ледзь прыкметныя ў сівым бобрыку валасоў, адтапыраная ніжняя губа нешта нагадвалі падобнае на бульдога* (М. Лынькоў).

Бот ‘бусліная нага’. *Першы вылет маладых буслоў. Ботаў белых зняці не ўдаецца* (М. Сянкевіч).

Брама ‘абрыс вясёлкі’. *Неба і хмары — ў вясёлкавай браме* (С. Грахоўскі).

Бранзалет ‘ланцуг у гусеніцы танка’. *Мы не курылі нават цыгарэтаў, Курылі танкі, кашляючы грозна, І гусеніц сталёвых бранзалеты Іскрыліся пад месяцам марозна* (В. Сідарэнка).

Брусніцы ‘тое, што нагадвае такія ягады’. *А па шклянках палях нябёс Каціліся, звінелі Пругка-цвёрдыя брусніцы Буйных зор* (З. Бядуля). *З вачэй цяжкі брусніцы-слёзы* (П. Трус).

Бручка ‘галава’. *Трэба было чым па галаве, па гэтай яго лысай бруццы [даць], каб раскалолася* (В. Адамчык).

Бубен ‘галава’. *Даўно ён убіў у свой медны бубен думку, што хачу я адабраць ад яго старшынства гэтае* (Х. Шынклер).

Букет 1. ‘іскры і полымя, змешаныя з зямлёй, што ўтвараюцца пры разрыве снарадаў’. *Калі мінёры адбегліся ад дарогі і пахаваліся, на насыпе пачалі выступаць вогненныя букеты* (М. Корзун). *Першы букет ад разрыву зенітных снарадаў, які нечакана расцвіў непадалёку ад самалёта, імгненна развёяў гэту фантастыку* (А. Шашкоў). *Забліскалі букеты разрываў* (І. Шамякін); 2. ‘узорыстае скаПЛенне зор на небе’. *Позна разыходзіліся... Ясныя зоркі ў небе выткалі букет* (В. Лукша).

Валошкі ‘вочы’. *Вецер прагна цалаваў адкрыты твар, сінія валошкі воч, забавляўся густымі русымі валасамі* (М. Мурашка). *А вочы — валошкі у жыце* (М. Лынькоў).

Васількі ‘вочы’. *Яе бровы — смоль, а вочы — Васількі жытнёвыя* (А. Дзеружынскі). *Убачу хустку белую ў калоссі ля ракі, І шчокі загарэлыя, І вочы-васількі* (А. Русак).

Вішні 1. ‘вочы’. *Вочы яе былі то спелымі вішнямі, то васількамі* (З. Бядуля); 2. ‘губы’. *Што за губы ў мае любы — Чырвоныя вішні* (К. Крапіва). *А губы — вішні. Цудоўна* (С. Свірыдаў).

Воспа ‘ямы, варонкі і паглыбленні на паверхні зямлі’. *І ўжо няма цябе, Чалавек, Я [Зямля] таксама ўся ў ямках атамнай воспы, А робаты новыя бомбы ўзрываюць* (Я. Сіпакоў). *Цёмнымі плямамі варожых гарнізонаў, воспай пабіта цела роднай зямлі* (У. Шахавец).

Вугалькі ‘вочы’. *Вочы — два блакітных вугалькі — Пад брывамі ўсмешліва яселі* (С. Гаўрусёў). *Твар доўгі і тонкі, ні следу маршчын, Пад верхнімі вейкамі два вугалькі* (Д. Шатыловіч).

Галавешка ‘лысая галава’. *Колькі ні прасіў яго пусціць да губернатара — хоць ты страляй у яго аблезлую галавешку* (А. Якімовіч).

Галерэя ‘алея’. *І вось немаўляці хадой Праз дрэваў ідзе [жанчына] галерэю Туды, дзе пад летняй вадой Альтанкі павольна старэюць* (А. Данільчык).

Гальштук ‘чорная палоска на грудным апярэнні птушкі’. *Спіна і крылы ў сініцы зеленевата-шэпыя. Грудкі жоўтыя, з чорным гальштукам* (Н. Наватворцава). *Варона гілю кажэ: “Ка-а-р-р! Гальштук твой гарыць, як жар”* (Н. Галіноўская).

Гарбуз ‘жывот’. *Усе зірнулі на Арыёма Івнавіча, у якога ўжо выспеў даволі прыкметны гарбуз — жывот* (В. Давыдзенка).

Двукоссі ‘бровы’. *Нада мной брывей двукоссе І грудзей двукроп’е* (В. Стрыжак).

Двукроп’е ‘след зайца, лісы ў выглядзе двукроп’я’. *Снег бела-бялуткі, Як нерушны аркуш паперы, Прашыты лісіным пункцірам, прабіты запечым двукроп’ем* (Ю. Свірка). *Каля сасны шнурок раптам знік, і толькі маленькая норка засталася на тым месцы, дзе канчаліся двукроп’і* (А. Якімовіч).

Дрот 1. ‘сцябло’. *Спрытны хмель на дах палез па сценах, Свой зялёны дрот віе ў спіраль* (Г. Кляўко). *Упіўся ў перапрэлы пясок Дзяркучы дрот дзядоўніка* (Р. Барадулін); 2. ‘тонкі востры канец чаго-небудзь’. *Колкі востры дрот галля* (А. Глобус); 3. ‘лінія дажджу’. *Драты дажджу вісяць...* (А. Сербантовіч).

Дыня ‘галава’. *Баязлівец! — злуючыся, падумаў Вісарыён.. — Дарэмна з ім цацкацца. У яго пустая дыня на плячах*” (Э. Самуйлёнак).

Жар ‘тое, што нагадвае гарачае вуголле’. *Жар пераспелых арабін На гронках ацяжэлых* (М. Гудкова). *Вярнуся на сваю зямлю, Як узгарыць жар арабін* (М. Віняцкі). *Чырвоны жар на ўсіх лістах вісіць* (К. Камейша).

Журавінка ‘кропля’. *З пакусанага вуха лье кроў, падае буйнымі журавінкамі* (Л. Калодзежны).

Журавіны ‘зоркі’. *Але жывуць мае ўспаміны, І ты ў маіх стаіш вачах, Як недасяжны Млечны Шлях, Дзе свецяць зорак журавіны* (Я. Колас).

Жырандоль ‘тое, што нагадвае падсвечнік’. *Вярнуся з нядоўгіх уцёкаў, А тут — жырандолі каштанаў* (Л. Сіманёнак).

Завушніца 1. ‘катах на вярбе, бярозе і іншых раслінах’. *А недзе ж вербы ў завушніцах Стаяць на плечы у вадзе* (С. Грахоўскі). *Завушніцы на голях бярозаў* (Л. Геніюш). *Поле хістаецца, Лёгка хістаецца. На каласах завушніцы матляюцца* (М. Калачынскі); 2. ‘язык полымя’. *А вогнішча завушніцы губляла, Долю апальваючы і груды* (Л. Дранько-Майсюк); 3. ‘месяц у першай квадраі’. *І над лесам свеціцца Завушніца вечнасці — Месяц малады* (Г. Бураўкін).

Загон ‘газетная паласа’. *Мудрыя маладыя творцы грэбліва пазбягаюць уздыбленых вуліц, здратаваных газетных загонаў, расплаўленых тэлеэкранаў...* (А. Каско).

Зараніцы ‘вочы’. *Вочы твае — зараніца, Вусны твае — медуніца, Рукі, як снег той, бялюткі, Стан па-дзявочаму гнутк.* (У. Міцкевіч).

Засланка ‘спіна’. *Ну, і Алесь шараваў яго шырокую, загарэлую засланку (маці кажа: “Мужчыннішча — плечы, як засланка!”)* (Я. Брыль).

Застрэшкі ‘густыя доўгія бровы’. *Насупіў густыя застрэшкі броў Ладак Чабоцька* (В. Адамчык).

Зорка 1. ‘сняжынка’. *Лётаюць, сыплюцца снежныя зоркі* (Я. Журба); 2. ‘спелая ягада-суніца’. *Ды на маёй палянцы насыпаў нехта зор... Выспелі суніцы — знікаюць таямніцы* (Д. Бічэль-Загнетава); 3. ‘вока’. *Вочы твае — дзве бяссонныя зоркі, Якія не даюць мне збіцца з жыццёвага тропу Нават самай цёмнай ноччу* (З. Марозаў).

Ільдзінкі ‘вочы’. *Вочы — бліскучыя ільдзінкі* (З. Бядуля).

Каланада ‘тое, што нагадвае рад калон’. *Княжа мой белы, бярозавы гай, — Дай заблудзіцца ў тваіх каланадах* (К. Жук). *У нетры бору — соснаў каланады, Цягучы шум у кронах — вышыня!* (М. Мятліцкі). *Ходзяць, шэпчуць залатыя казкі ля сасновых каланад* (А. Вялюгін).

Калона 1. ‘ствол дрэва’. *Люблю сівых дубоў калоны І соснаў стромкія ствалы* (С. Грахоўскі). *Пад блакітнымі нябёсамі Ранніх птушак спеў не ў лад. Сто калон стаіць бярозавых — Беламармуровы рад* (В. Сідарэнка); 2. ‘слуп дажджу’. *Куды спяшаюцца дажджоў калоны, Не зведаўшы дарог і перапраў* (А. Пысін).

Каляіна ‘маршчына’. *Маршчын столькі ў задуманым твары — каляінаў цяжкага жыцця* (Л. Геніюш).

Каптур 1. ‘шапка грыба’. *У каптурах чырвоных, Заўсёды у гуморы, Стаяць, як парасоны, З усмешкай мухаморы* (К. Камейша); 2. ‘крона дрэва’. *Задумна лес глядзіць з-пад каптура — Цвітуць наўсяцяж Блакітныя азёры* (У. Паўлаў).

Капыт ‘нага’. *А то я. Але чаго ж ты тут сваімі капытамі грыбы збіваеш?* (А. Бажко). *Разбурайце дарогі, дзе толькі ступіць капыт грабежніка, разбурайце сувязь* (Я. Купала).

Капялюш ‘шапка грыба’. *У мухамораў былі непрыгожыя плямістыя капелюшы* (А. Кандрусевіч). *Паляна грыбных капелюшоў* (Т. Цвірка).

Карабель ‘тое, што па форме нагадвае карабель’. *Паўторыцца ўсё, нібы сонца ў зеніце, — Зялёныя травы і хмар караблі* (М. Губернатараў). *Плылі над пасёлкам Хмар караблі, І ў рэйс вялі іх Вятры-капітаны* (П. Броўка). *Там, дзе колісь было непрыступна, і дзіка, і гола, Па саўгасных палях камбайнёры вядуць караблі* (М. Хведаровіч).

Кастыль ‘нага’. *Чаму ты, ідучы сюды, галавы сабе не збядаў або кастылёў сваіх не навывкручваў?* (Я. Купала).

Касынка 1. ‘клін валошак ў жытнёвым полі’. *Знікла раптоўна з жыта касынка валошкі* (Ю. Голуб); 2. ‘яркая палоска на гарызонце’. *Зары касынку ахінае гай І журыцца ў задуме нерухома* (С. Гаўрусёў).

Кацялок ‘галава’. *У Косціка, брат, варыць кацялок* (Я. Колас). *Тэлефон жалобна дзынкнуў аб мой непрычасаны кацялок* (У. Клімовіч). *Не з тваім пустым кацялком даведацца* (А. Васілевіч).

Качан ‘галава’. *На плячах — качан капусты* (К. Крапіва). *Бягуць адусюль Пад бярозы стральцы: Мы шаблямі злічым Галоў качаны* (А. Вялюгін).

Качарга ‘нага’. *Гуляюць — няхай гуляюць; ты сваімі качаргамі так не патрапіш* (Я. Купала).

Кіпцюр ‘канец галінкі, сука’. *Дробна ў акне калацілася шыба, Дуб скроб сцяну кіпцюрамі сукоў* (К. Цвірка).

Клык ‘тое, што нагадвае ікол’. *Блішчэў наўзбоч Штыка даўжэзны клык* (В. Макарэвіч). *Завіруха... шчэрыцца халоднымі клыкамі, Снегам замятае свежы свет* (С. Грахоўскі). *Агонь чырвонымі клыкамі Грызе разбіты Ваўкавыск* (П. Панчанка).

Клюшні ‘рукі’. *Клюшні навывраць бы табе, каб ведаў, з кім справу маеш”, — нібы спакойна, але гідліва кажэ лягаш-здравіла* (А. Ветах).

Коўш ‘серп месяца’. *Пакацілася зорка з цемры хмар, як з пагорка, Выпадкова крануўшы Белы месяца коўш* (Ю. Арэстаў).

Краты ‘покрыва з хвойных іголак’. *І праломяць баравікі Хвойнай ігліцы калючыя краты* (К. Камейша).

Кросны 1. ‘тое, што нагадвае палатно кроснаў’. *Па вуглах павукі нацягнулі свае густыя кросны* (Р. Няхай). *І без мяне прыходзіць будучь вёсны, Бруіцца рэкі і шумець лясы І восень ткаць узорыстыя кросны Самотнай і задумлівай красы* (А. Варановіч). *Снуе завіруха кужэльныя кросны, Аж хочацца белыя вершы пісаць* (С. Грахоўскі). *Было відаць, як над лесам у бок Завалынкі цягнуцца да зямлі дзіўна блізкія шэрыя кросны дажджу* (А. Савіцкі).

Крыга ‘стос’. *З усёй неабсяжнай крыгі Надрукаваных папер Я ўхваляю тры кнігі* (Ю. Таўбін).

Кудзеля ‘тое, што нагадвае кудзелю’. *Кудзеля хмар плыве здалёку* (М. Смагаровіч). *Па-над возерам туманы Слалі белыя кудзелі* (К. Кірэнка). *Люблю зіму, і спеў мяцеліц, І сполах ранняе зары, Калі развешвае кудзелі Марозны іней на двары* (М. Хведаровіч).

Кужаль ‘тое, што нагадвае кужэльнае валакно’. *Расцілала сонца раницай над Шчарай, Быццам гаспадыня, кужаль туманоў* (С. Новік-Пяюн). *Храма нябескія рысы бачу праз кужаль туману* (А. Дзбіш). *Восень прала кужаль тонкі, павуціння белы лён* (Я. Колас). *Снягурка спрала тонкі кужаль У белай квецені бяроз* (В. Матэвушаў). *Кучаравы кужаль валасоў рассыпаўся на плячах* (М. Пянкрат). *Валасоў маіх кужаль Твае пальцы мецяць* (У. Лісіцын).

Латка ‘невялікае возера на лузе’. *І возера нават — блакітная латка На моднай кашулі зялёнага лугу* (А. Бадак).

Лебедзь ‘воблака’. *Праплываюць нябёсамі шпаркія Паўнагрудныя воблакі-лебедзі* (А. Лойка). *Белымі лебядзямі плылі хмары, адна другую пераганяючы* (І. Гурскі).

Лейцы ‘тралейбусны прывод’. *І коцяць перад сабою тралейбусы, Асцярожненька, тармазамі не скрыгаючы, На хмурынку закінуўшы сталёвыя лейцы* (Г. Бураўкін)

Ліхтар 1. ‘месяц’. *Пагас у хмарах бурых пабяжылі месяц — кованы ліхтар* (Л. Геніюш). *У бязмежным сваім акіяне свой ліхтар ён [месяц] засвеціць нам скоро* (У. Дубоўка); 2. ‘зорка’. *Дагараюць зоры-ліхтары* (А. Змагар); 3. ‘яркая кветка’. *Каштаны купалы ўзнялі І крэмавымі ліхтарамі Гараць, як вогнішчы, над намі* (В. Машко). *Кветкі позняй ліхтар лета выцвеціў густа* (К. Камейша).

Луста ‘скіба зямлі’. *Саха грызла гоні з году ў год, пераварочвала лусты чарназёму* (З. Бядуля). *Луста за лустай дыміцца Чорнай і тлустай зямлі* (А. Астрэйка).

Мак ‘сукупнасць зорак на небе’. *Хоць яшчэ захад у малачаі, але на ўсім небе рассыпаўся залаты мак* (М. Нікановіч).

Маладзікі ‘завушніцы ў выглядзе маладзіка’. *Дзвюх завушніц маладзікі Выглядаюць з-пад хусткі* (М. Калачынскі). *Абвівала шыю каралямі, Падвешвала маладзікі завушніц...* (М. Танк).

Матыль 1. ‘сняжынка’. *Белыя матылі кружылі ў паветры, прыліпалі да твару, раставалі і буйнымі слязінамі каціліся па барознах-маршчынах* (І. Аношкін). *Яшчэ на сіненым канверце Дрыжэлі снегу матылі* (П. Прануза); 2. ‘гальштук-бабачка’. *Над усёй гэтай белізной ярка вылучаўся падвязаны пад шыю чырвоны матыль* (Я. Лецка). *З-пад каўняра бялюткай сарочки замест гальштука чарнеў модны матыль* (І. Новікаў); 3. ‘самалёт’. *Тры транспартнікі стаялі бліжэй да будынкаў, за імі віднеліся чатыры матылі — самалёты сувязі “Фізлер-Шторх”* (А. Алешка).

Меч ‘тое, што па форме нагадвае меч’. *Кусты агавы на сухой камяністай глебе выставілі наперад свае калючыя мячы* (В. Вольскі). *Сонца*

схавалася ў светлыя захаду хмары, Толькі **мячамі праменняў** яркі гарыць небасхіл (У. Клішэвіч). Узнялі два пражэктары Ў неба сівыя **мячы** (П. Панчанка).

Міска ‘тое, што нагадвае міску’. Сніў: уздымаецца [чалавек], ляціць І нібыта крыламі Над **міскай возера** ў трысці Памахвае рукамі (М. Лужанін). А зара яшчэ ледзь сцэлецца Грае **міскаю нябёс** (З. Бядуля).

Мука 1. ‘снежны пыл’. Коні растрасаюць снежавыя пер’і, кідаюць снежную **муку** ў санкі (З. Бядуля). 2. ‘сівізна’. Жыцця ўмалот вятры перамалолі і скроні нат абсыпалі **мукой** (Л.Геніюш).

Мядзьяк 1. ‘жоўты ліст дрэва’. Убаку шапочуць шэрыя асіны, сыплюць сабе пад ногі **медзьякі** (М.Гамолка). 2. ‘знак, след ад мазаля’. На руках — мазалёў **медзьякі**, Як вяроўкі, набраклыя вены (М. Смагаровіч).

Навісь броў. Глушак бачыў: пад **навісцю** панурых **броваў** бляск вачэй трывожны, зацяты (І. Мележ). Дахаты ляснік вяртаўся, быццам са свята. Нават вочы пад **навісцю броваў** пасвятлелі (У. Паўлаў).

Нож 1. ‘вузкая паласа святла’. Адтуль, з неба, дзе ціха тарахцеў матор, начную цемру прарэзаў вузкі нож **пражэктара** (І. Новікаў). У хляве паступова святлела, праз шчыліны прарэзаліся белыя вострыя нажы святла — узышоў месяц (І. Мележ)” 2. ‘зігзаг маланкі’. Быў гром, як буйвал вастрарогі, Блішчаў з-за хмар **маланкі нож** (Л. Дайнека); 3. ‘рэзкі, пранізлівы вецер’. Ледзянога **ветру нож** Так балюча рэжа шчокі (І. Лагвіновіч).

Павека ‘пялёстак’. **Павекі** пазаплюшчылі лілеі, Спяць, ліст-далонь паклаўшы пад шчаку (Р. Барадулін).

Пажар ‘залацістая, ярка-чырвоная афарбоўка лісця або ягад дрэў’. А вакол крыху прыгаслы **пажар** восеньскіх лясцоў (А. Савіцкі). Над вільготнай зямлёй лісцяны **пажар** (З. Бядуля). І агні рабінавых **пажараў** у завею тушаць снегіры (В. Гардзей).

Палетак ‘неба’. Пацеркі хмараў парваных не згараць між нябёсных **палетак**, і не згасяць густыя каштаны свечкі белых, пахучых кветак (Н. Арсеннева).

Палец ‘частка ліста, расліны, дрэва’. **Пальцы** жоўтых кляновых **лістоў** мкнуцца восень схпіць за шыю (У. Дубоўка). **Соснаў** накалечаныя **пальцы** найлепшы для стральбы арыенцір (У. Паўлаў). Толькі **верасу** чуйныя **пальцы**! Толькі позняй рабіны агонь! (Я. Янішчыц). Самлелымі **пальцамі карэнняў** за абрывісты бераг трымалася прысадзістая хвоя (В. Адамчык).

Палойка ‘пасма валасоў’. З-пад каўпака віднеліся вузлы шнурка, якім былі перавязаны некалі пышныя **палойкі** русявы хваласоў (І. Грамовіч). І трапаліся на галовах лахманы **палойкі** нерасчэсаных валос (Ц. Гартны). З якой шчырасцю яны пачалі разглядаць адзін аднаго. Ён — яе льняныя, залацістыя **палойкі** (І. Грамовіч).

Пальчатка ‘тое, што нагадвае пальчатку’. На кожны парастак мароз надзеў бялюткія **пальчаткі** (Д. Бічэль-Загнетава). Месяц ставіць сваю пячатку На паперу беллага дня, А кляновага лісця **пальчаткі** Аплявушваюць ноч давідна (А. Сербантовіч).

Парад ‘те, што размяшчаецца ці рухаецца ў пэўным парадку’. *Хутка пачулася рознагалосае бляянне, і з дробным тупатам праімчаўся парад авечай чарады* (К. Крапіва). *Жаўранкі над гаем ладзілі парад* (З. Бядуля). *Як сто і болей год назад — пурпурных воблачкаў парад* (К. Жук).

Парашут ‘вершаліна, макаўка дрэва’. *А хвоек там — мільён папах, Дзесяткі тысяч парашутаў* (Я. Колас).

Паром ‘тое, што нагадвае паром’. *Пагоднай сенакоснаю парой, нагужаны бухматымі вазамі, зялёнай хмарай сунеца паром* (Р. Барадулін). *І на крыгах — уласных паромах — Ад’язджае ціхутка зіма* (П. Прануза). *Над нізінай нерухомы Звіс, як дым, туман, Цераз нетры, бураломы Сцэле белыя паромы З лугу да палян* (Я. Колас).

Парэчкі ‘вочы’. *Размяталіся крыламі бровы Над парэчкамі дзіўных вачэй* (А. Сербантовіч). *Потым вочы называў Спелымі парэчкамі* (Р. Барадулін).

Пацеркі ‘тое, што па форме падобна да караляў’. *Чаромхі долу нахілілі Суквеці ў пацерках расы* (С. Грахоўскі). *Вецер гоідае пацеркі рос* (А. Астрэйка). *І пакаціліся пацеркі слёз* (М. Лынькоў). *Косцік выцер рукавом зрэбнай кашулі пацеркі поту на лбе* (А. Рыбак). *Навальніца вокал рассявае скогат, утаніла зоры ў пацерках суніц* (У. Дубоўка). *Смяюцца ў пацерках іскрыстых Шыпыны пышныя кусты* (Я. Золак). *Авёс ужо закаласіўся, пышныя венічкі каласкоў хутка нальюцца буйнымі зярнятамі і нахіляцца долу сваімі залатымі пацеркамі* (А. Чарнышэвіч). *Пацеркі зорак упалі на дно, дзе ўтанулі ў глыбінях маністы* (Н. Загорская). *Над юртай ноч палярная ляжыць, Уся у пацерках — у зорках самацветных* (С. Новік-Пяюн).

Перашыек ‘звужаная частка біклагі’. *Біклагі чуйны перашыек Смяецца радасна струменю* (К. Камейша).

Пергамент ‘скура на каленях’. *Ідучы на экзамен, На белым пергаменце сваіх каленяў Яна запісала формулу шчасця* (Г. Праневіч).

Перфакарта ‘зорнае неба, падобнае на перфакарту’. *Здаецца, што кудысьці ўпарта Плыву, ратуюся, як Ной. Над Чорным морам, нада мной — Начнога неба перфакарта* (У. Скарынкін).

Плыт ‘скапленне крыг, ільдзін’. *Снежань з-пад Налібок, з балот, лясоў Плыты ільдзін пагнаў на Нёмну* (М. Танк).

Пралескі ‘вочы’. *Дзве пралескі — яе вочкі, Ці два ў збожжы васілёчкі* (Я. Купала).

Прапелер ‘тое, што нагадвае прапелер’. *Майскі жук спрабуе свой прапелер* (Х. Гурыновіч).

Прасціна ‘тое, што нагадвае прасціну’. *Унізе, на бязмежным чорным фоне зямлі, разляглася агромністая прасціна Выганаўскага возера* (М. Паслядовіч). *І адразу ўся зямля накрылася белай-белай прасціною* (М. Даніленка). *Снегам [завея] замяла дарогу і мядзведзеву бярогу. Затупіла ўсё на свеце ў белыя прасціны...* (М. Скобла).

Прысак 1. ‘дарожны пыл’. *Размораныя куры капаліся ў дарожным прыску* (Б. Стральцоў). *На дарозе ляжаў пласт пульхнага, гарачага пяску-прысаку* (М. Гіль). 2. ‘снежнае покрыва’. *На белым прысаку зімы Жывём, як*

пагарэльцы, мы (В. Шніп). 3. 'ледзь бачнае зорнае неба'. *Яшчэ хвіліна — і на допыт...* **Прысак** *паўночных зор у павучынні крат* (А. Вялюгін).

Пялёстак 1. 'матылёк'. *З-над злежаных аблок здалёк Ляціць віхлясты і бялявы Пялёстак лёгкі — матылёк* (Р. Барадулін); 2. 'сняжынка'. *А цяпер паглядзіш на шацёр, Што сняжынкi-пялёсткі пакрылі, І здаецца, што сад распасцёр Беласнежныя крылі* (М. Арочка); 3. 'язык полымя'. *Чырванаваты пялёстак агню дрыжаў, калыхаўся* (Р. Сабаленка).

Пярсцёнак 1. 'гадавы знак на драўніне дрэва'. *Пярсцёнкам дрэва ацугляе год* (В. Гарановіч); 2. 'завіток, локан'. *Як смоль, валасоў пярсцёнкі Яе акружылі твар, На рукі яе, на шчокі Вяснова ўжо лёг загар* (М. Нядзведскі).

Рамонак парашута. *У стылай глыбіні нябёс расцвіў рамонак парашута* (А. Вялюгін).

Расінка 1. 'сляза'. *На твар Наташы пасыпаліся халодныя расінкі* (В. Гарбук). *Твая слязінка, як жарынка, маю далоню апякла. І згасла горкая расінка, майго не зведаўшы цяпла* (В. Рагаўцоў). 2. 'кропля поту'. *І падаюць расінкі поту, І зноў гудзе ганчарны круг* (С. Грахоўскі). **Расінкі** *поту з твару штохвілінна Сціраў рукой нябачнай вецярок* (П. Макаль).

Раўчак 'маршчына'. *Год — на ілбе раўчак* (Ю. Лявонны). *Сур'ёзны і круты смуглявы лоб [Тураўца] ад скроні да скроні перарэзали раўчакі маршчын* (І. Мележ).

Роў 'маршчына'. *Увесь яго лоб і шыя пакрыты рвамі* (А. Дзярках).

Рубель 'асенні пажоўклы ліст'. *Вось так аднойчы, нечакана — Яшчэ і сена не зграблі, — Вазьмецца восень за чаканку. І з дрэў пападаюць рублі* (У. Лісіцын).

Рэі 'ногі'. *Расцягнуўся, лёг салдат, ногі грэе... Падцягні ты крыху, брат, свае рэі!* (Х. Жычка).

Рэшата 1. 'пладаносная частка сланечніку'. *Першы двор залаціўся важкімі рэшатамі сланечніку* (М. Ракітны); 2. 'зорнае неба'. *А ці бачыў ты, каб рэшата неба цыравалі аблокi?* (Ю. Голуб).

Свечка 'тое, што па форме нагадвае свечку'. *Бялюткія свечкі гараць на каштанах* (А. Вялюгін). *Свечкі каштанаў цяпляцца. Не трэба інакшых свеч* (А. Лойка). *Хутка жнівень прыйдзе, Пабягуць жніяркі... І настануць свечкамі Жоўтыя снапы* (П. Броўка).

Сіта 'тое, што падобна да сятчататага матэрыялу'. *Праз сіта неба вечар зоры сее, На голлі сад калыша цішыню* (А. Дзбіш). *Злёжку хмарыцца. Толькі дзе-нідзе праз тонкае сіта хмарынак прабіваюцца рэдкія зоры* (М. Лынькоў).

Сланечнік 'Сонца'. *Сонца — сланечнік на сінняй градзе. Промень-пялёстак на дол упадзе* (М. Стральцоў). *Цямнеецца — На недакошаным небасхіле заходзіць сланечнік з асеннім чмялём* (Р. Барадулін).

СМЫК ‘тое, што нагадвае смык’. *Маланкі смык над пасёлкам бліскае, Грай, неба!* (А. Русецкі). *Уцалелая хай сасна Пад смыкамі праменняў сонца Нада мной пяе, як струна* (М. Аўрамчык).

Сняжынка ‘зорка’. *Искрацца зорак сняжынкi маркотна* (М. Багдановіч). *Искрыліся сняжынкi белых знічак* (В. Гардзеі).

Сподак ‘тое, што падобна да сподка’. *Ціха-ціха ў блакіце было. Поўня — сподак, а неба — крыніца* (Н. Шклярава). *Дзікая канюшына расце ў нізінках, западзінах і сподках сярод поля* (Ц. Сяргейчык). *Пялешчацца бабры ў сподках рэк* (В. Сідарэнка).

Стрэмка ‘вострая вершаліна дрэва’. *На захадзе сонца накалолася на вострыя стрэмкі лесу і выцякала на зямлю зыркай чырванню* (У. Паўлаў)

Стрэшка 1. ‘чуб’. *Пры дарозе з кошыкам грыбоў Ён стаяў расхрыстаны і босы, Ільняная стрэшка над ілбом, Вачаняты вострыя, як восы* (Х. Гурыновіч); 2. ‘вусы’. *Вузенькая стрэшка вусоў і прадаўгаваты кашчавы твар Абрамчыка нагадалі Русаковічу даўно забытыя партрэты нямецкага фюрэра* (М. Паслядовіч).

Студні ‘вочы’. *Вочы — студні сухія* (В. Лукша). *Тады вочы зрабіліся глыбокай студняю* (С. Баранавых).

Сцябліны рук. *Дэман чорны, чырвоны, агністы Прагна падаў з хмары, як крук, На твае валасы залацістыя, На клубы, на сцябліны рук* (У. Караткевіч).

Табун ‘тое, што па форме нагадвае табун’. *Свежая золкасць, белы табун туману за агародам на поплаве* (У. Паўлаў). *За акном, амаль не уціхаючы, вые вецер, гоніць табуны сіне-шэрых хмар* (Л. Калодзежны). *Шэрых скалаў табуны з берага сышлі ў ваду* (Н. Гілевіч).

Таршэр ‘асветленая вежа’. *Мяне аблягае ноч, але мне свеціць вежа Эйфеля — начны таршэр Парыжа* (Л. Дранько-Майсюк).

Тэрмометр ‘тонкі ствол бярозы’. *Хочацца ісці туды, за вёску, Дзе стаяць між соснаў і асін Белыя тэрмометры бярозак І слязой наліўся небасхіл* (А. Сербантовіч).

Фасад ‘твар’. *Ухапіў бы плюху на фасаду, Паспрачаўся б з лагерным мурлом!* (А. Звонак).

Фата ‘снежнае покрыва бярозы’. *Зіма накінула ёй [бярозы] на плечы празрыстую падвянечную фату, і стаіць дрэўца, быцам нявеста* (А. Кандрусевіч).

Фрэнчык ‘постаць птушкі, якая нагадвае фрэнч’. *Пеўнік-будзіч галасісты у прыгожым фрэнчыку — пёры граюць, як маністы, шпоры ззяюць залаціста, сонца на грабенчыку* (М. Скобла).

Хуста ‘капусны ліст’. *Качаны капусты завязалі хусты* (М. Скобла).

Хустка ‘снежнае покрыва дрэва’. *Сярод бяроз, што ў хустках белых, слабей мароз* (В. Гардзей). *Люблю цябе у веснавых праталінах, У белай хустцы маладых снягоў* (Р. Барадулін).

Цвік ‘тое, што па форме падобна да цвіка’. *Сагнуліся прыдарожных бярозаў цвікі* (Р. Барадулін). *Цвікі сіняватае руні Застылі на ворыве шэрым* (М. Смагаровіч).

Цыферблат ‘неба’. *Бліскучых зорак цыферблат Прыпыніць нас у час паўночны* (А. Звонак). *І вечных зор плылі агні На небе сінім цыферблате* (Л. Дайнека). *Патрэбна мяняць нябёс **цыферблаты*** (Р. Барадулін).

Цэбар ‘галава’. *Улан у хаце Баўтрука сядзеў, Падпёршы п’яны **цэбар**-галаву* (М.Танк). *Максім **цэбар** свой разбіў аб вушак* (І. Шуцько).

Чарка ‘тое, што нагадвае чарку’. *Над **чаркай** возера Сінеючай вады, Дзе кучаравіўся Аер высокі, Стаяў курган, Забыты, адзінокі* (П. Трус).

Чарэшні ‘вочы’. *Упершыню яна, канешне, Так блізка бачыла касца, Бо у яе **вачах-чарэшнях** Было здзіўленне без канца* (А. Сербантовіч).

Човен ‘месяц у першай квадры. У хвалях сівых хмарак Месяц — човен залаты — Плыве (З. Бядуля). Неба зноў зорнае, выплыў човен месяца (І. Навуменка). Не плавае ўначы маладзіковы човен (П. Панчанка).

Шабля ‘тое, што сваёй формай нагадвае шаблю’. *Зялёныя **шаблі** аеру На сажалках вецер згінае* (В. Гардзей). *Аеру зялёныя **шаблі** Адбіліся ў чыстай вадзе* (М. Смагаровіч). *Лівень сек неба **шаблямі** касымі І гнуў у крук сцябліны траў* (М. Калачынскі).

Шалі плеч. *Рук не ўскладу на шалі **тваіх** плеч* (Н. Мацяш).

Шматкроп’е ‘тое, што сваім знешнім выглядам нашгадвае шматкроп’е’. *Дно ракі — **шматкроп’е** серабра* (П. Прануза). *Лісіца пакінула сляды — **шматкроп’е*** (М. Смагаровіч). *Прырода штось прытойвае з вякоў. Загадак ці спасцігнуць нам мяжу — **шматкроп’е** зорак, зерня і слядоў, **Шматкроп’е** птушак, ягад, капяжу* (Ю. Свірка).

Шнурочки ‘бровы’. *Броўкі ценькія — **шнурочки** — Долу былі апушчаны* (А. Гарун). *Заходзіць такая маладзюткая, вясёлая жанчынка, моцненькая, загарэлая, з вузенькім **шнурочкам** броўкаў* (Г. Юрчанка).

Шпага ‘тое, што па форме нагадвае шпагу’. *Узнімаюцца шпагі антэн Над маёй салаўінаю вёскай* (В. Сідарэнка). *Смутак — начны валадар — Працяты сонечнай **шпагай!*** (В. Зуёнак).

Штык ‘тое, што падобна да штыка’. ***Штыкамі** ледзяшоў драконіца прыдашак* (К. Камейша).

Шыла ‘сонечны промень’. *Сагрэтая агнёвымі **шыламі** сонечных праменьняў, глеба выпускала зялёныя шпількі руні* (З. Бядуля).

Шыльда ‘твар’. “Хаваешся ад людзей... Яно не без прычыны — у цябе ж не твар, а **шыльда**, дзе ўсё напісана!” — прадаўжала яна.(М. Ваданосаў).

Ягадкі ‘вочы’. Вочы — **ягадкі** лясныя, Свецяць парай аганькоў (М. Віняцкі).

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ